

ANZUR PIYOZI (*ALLIUM SUVOROWII*) O'SIMLIGINING XALQ
TABOBATIDAGI AXAMIYATI

Do'saliyeva Safura Shavkatjon qizi

Farg'ona davlat universiteti kimyo kafedrasida o'qituvchisi

Amaryllidaceae o'simliklar oilasi shimoliy yarim sharda keng tarqalgan tabiiy ravishda o'sadigan 1000 ga yaqin turni o'z ichiga oladi [1]. Turning vakillari o'tloqlarda, dashtlarda, o'rmonlarda o'sadi. Ko'p yillik (madaniy turlari ba'zan ikki yillik) piyoz yoki o't o'simliklari, deyarli rivojlanmagan piyozli, ba'zilar o'tkir piyoz (yoki sarimsoq) hid va ta'mga ega. Turning vakillari qizil, oq yoki binafsha rangli qobiqlar bilan qoplangan katta yassi-sferik soyabonlarga ega. Barglari chiziqsimon yoki kamarsimon, asosli, fistulasimon, poyasi qalin, balandligi 1 m gacha, shishgan. Gullari mayda, ko'zga tashlanmaydigan, uzun poyalarda joylashgan, soyabonli to'pgullarda to'plangan, yoshligida g'ilof bilan o'ralgan, ba'zi turlarida diametri 40 sm ga yetadi. Iyun-avgust oylarida gullaydi. Urug'lar burchakli yoki yumaloq. Avgust-sentyabr oylarida mevalari pishadi. Ushbu oilaga mansub bo'lgan shifobaxsh o'simliklardan biri *Allium karataviense* Regel L. bo'lib, xalq tabobatida qo'llanib kelinmoqda.

Turning vakillari qizil, oq yoki binafsha rangli qobiqlar bilan qoplangan katta yassi-sferik soyabonlarga ega. Barglari chiziqsimon yoki kamarsimon, asosli, fistulasimon, poyasi qalin, balandligi 1 m gacha, shishgan. Gullari mayda, ko'zga tashlanmaydigan, uzun poyalarda joylashgan, soyabonli to'pgullarda to'plangan, yoshligida g'ilof bilan o'ralgan, ba'zi turlarida diametri 40 sm ga yetadi. Iyun-avgust oylarida gullaydi. Urug'lar burchakli yoki yumaloq. Avgust-sentyabr oylarida mevalari pishadi [2]. Ushbu oilaga mansub bo'lgan shifobaxsh o'simliklardan biri *Allium suvorowii* Regel. bo'lib, xalq tabobatida qo'llanib kelinmoqda.

Allium suvorowii Regel.- Amaryllidaceae oilasiga mansub ko'p yillik o'simlik. Bir joyda o'simlik dekorativ xususiyatlarini yo'qotmasdan 5-7 yilgacha o'sishi mumkin. Anzur piyozi barglari keng, yassisi, uzun, yashil yoki och-yashil tusda. Piyoz yirik, dumaloq bo'lib, diametrik 6 sm gacha, oq yoki sarg'ish sersuv po'stiga ega.

Anzur piyozining ekilgandan keyingi ilk yillardagi piyozining o'sish xususiyati sust kechadi. So'nggi 3-4 yillarda o'lchami 4-5 sm gacha yetadi va ushbu davrda uzayib, ajralib chiqib, yanada yirik piyozlarni shakllantiradi. O'simlik piyoz va urug'larga ajralib ko'payadi. Anzur piyozi soyaga va qurg'oqchilikka chidamli. Ilk bahorda unib, vegetatsiya davrini tez tugatadi.

Anzur piyozning mayda bir yillik va ikki yillik piyozlari tabiiy holda o'sib chiqadi. Dastlabki piyozlari yoki ajralib chiqqan 3-5 yillik o'simlik bo'lakchalari diametrik 1-4 sm ga yetadi. Ularni qishdan oldin kuzgi sarimsoq piyozi bilan bir paytda sentyabr oyining so'nggi haftasi yoki oktyabr oyining boshida ekiladi. Piyozlarining kattaligiga qarab har 20-25 sm oraliqda, yer ustki qismidan to piyozning uchki qismigacha 8-10 sm chuqurlikda ekiladi. Anzur piyozi yorug'likka talabchan bo'lib, haddan ortiq namlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilk kurtaklari erta bahorda paydo bo'lib, ba'zida qor ostidan unib chiqadi. May oyi o'rtalariga kelib esa o'zining maksimal o'lchamlariga yetadi[3].

Anzur piyozi tabobatda foydalaniladigan o'simlik, lekin uni faqat ma'lum bir vaqt ichida iste'mol qilish mumkin. Anzur piyozining o'sishi erta bahorda, qor hali to'liq erimagan paytda

boshlanadi. Aynan shu vaqtda o'simlikning vitaminli ko'katlari qadrlanadi, yosh barglar o'zlarining shiraliligi va nozik tuzilishi bilan ajralib turadi. Ammo Anzur piyozni tarkibidagi foydali tarkibiy qismlarning ko'pligiga qaramay, homligicha iste'mol qilib bo'lmaydi. Uni pishirishdan keyin yeyish mumkin. Pishirilgan piyozi asal, sut bilan birga shamollash va oshqozon kasalliklarida foydali bo'ladi. O'simlik piyozi boy kimyoviy tarkibga ega. O'simlikning barglari va yer osti qismi vitaminlar, mineral komponentlar majmuasini o'z ichiga oladi, shuningdek, efir moylari, shakar, alkaloidlar, saponitlar, askorbin kislotasi ,vitamin A, D, C larni o'z ichiga oladi[4]. O'simlikning foydali xususiyatlari ko'p bo'lib, u immunitet tizimini mustahkamlaydi. Tananing infeksiyalar va bakteriyalarga chidamliligini oshiradi va qondagi shakar darajasini pasaytiradi. O'simlikning gullari gipovitaminoz kasalligini oldini olish uchun qo'llaniladi.

Suvorov piyozi ko'plab bog'bonlar tomonidan yetishtiriladigan erta gullaydigan o'simlik hisoblanadi. Bu yovvoyi o'simlik Oltoyda va Osiyoning tog'li hududlarida joylashgan. Ammo Suvorov piyozining har qanday iqlim sharoitiga osongina moslashish qobiliyati uni mamlakatning turli mintaqalarida yetishtirishga imkon beradi. O'simlik lolalar va za'faron bilan birga erta gullash, shuningdek, inson salomatligi uchun foydali xususiyatlar uchun qadrlanadi[5].

Ammo o'simlikni piyozini ehtiyotkorlik bilan ishlatishingiz kerak, chunki u allergiyaga olib kelishi mumkin. Shuning uchun tabobatda tananing reaksiyasiga e'tibor berib, oz miqdorda Anzur piyozini ratsionga kiritishni boshlashadi. Demak, ushbu piyoz turidan ko'plab kasalliklarga shifo topish mumkin ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Почему мы плачем, когда режем лук? Архивная копия от 20 сентября 2017 на Wayback Machine, Статья в научно-популярном журнале «Химия и жизнь -XXI век» № 2, 2015 г. Викторова Л.
2. I.Tog'ayev "Yuksak o'simliklar sistematikasidan amaliy mashg'ulotlar". "Namangan" 2015.
3. O'. Ahmedov, A.Ergashev,A.Abzalov , M.Yo'lchiyev, S. Azibmoyev. Dorivoro'simliklarniyetishtirish texnologiyasi. Toshkent "NIF MISH"-2020.
4. H.S.Yo'ldoshov O'simlik mahsuldorligini yetishtirish texnologiyasi. Toshkent "ILM ZIYO"-2013.
5. <https://agro-olam.uz/>